

„BOCSÁSS MEG NEKI, MAMA...”

Bulat Okudzsava önéletrajzi regényéről

Egy számvetésre késztető, már-már memoártúltengésben szenvedő századvégen fölöslegesnek tetszik tán a kérdés, és mégis érdemes föltenni: miért írt a hetvenedik születésnapja felé közeledő (idén hetvenéves) Okudzsava (is) memoárregényt? *„Egy egész élet követel magyarázatot... követeli, hogy mindent tudatosíts, megérts, a maga polcára tegyél”* – írja maga a szerző a mű elején, némiképp megtévesztően, hiszen érzelmektől fűtött, romantikus elbeszélőmódja, az emlékek csapongó halmozása éppenséggel nem tűri a polcokat, a rendszerezést, még a kronológiát sem. Prózáiban, de talán pontosabban fogalmazta meg saját célját egy interjúbán: *„A lényeg – megtalálni a pontos mértéket: a szüleimről szólva megmutatni, hogy sok mindenben milyen nagyszerű emberek voltak, s ugyanakkor vak résztvevői az országban folyó bűncselekménynek. Ez roppant, roppant bonyolult. Nem tudok egyetérteni azokkal, akik elítélnék mindent, ami volt, vagy ostoroznak kivétel nélkül minden kommunisztát... Azokkal, akik vérszemel kaptak, és táncolnak a legyőzött fenevad hulláján. Ez izléstelenség, kulturálatlanság.”*

Ezt a „*pontos mértéket*” keresi Okudzsava már jó ideje verseiben és elbeszéléseiben is: azt, hogy meddig terjedhet a megbocsátás és meddig a személyes felelősség a múltban elkövetett bűnökért – pártfunkcionárius szülei bűneiért, a saját, *„kezébe nyomott”* kommunista párttagságáért, az orosz nép *„lealjasodásáért”*. (Ez a kemény szó az övé – rendszeresen meg is kapja a magáét az orosz patriótáktól: hogy merészel így beszélni az oroszokról egy grúz-örmény jövevény? S tudjuk, ilyenkor mit sem számít, hogy az „idegen test” oroszoknak érzi és vallja magát, hogy

Okudzsava ízig-vérig az Arbat gyermeke... – *„Véremben örökre elvegyült drága Arbatom / mint a természet maga: el nem pusztíthatod”*.)

Okudzsava lelki és írói alkatával a válalkozás természetesen hasztalan: nincs *„pontos mérték”* (ahhoz azok a bizonyos bűnök túl nagyok, még akkor is, ha a megidézett bűnös a nagy egésznek kis csavarja volt csupán), csak a megbocsátás és a szigorú ítélet feloldhatatlan ellentmondása, egyidejűsége, örökös vívódásra kárhoztató ambivalenciája, amelyből egy legyintéssel menekülni próbálhat ugyan az ember – „ugyan már, ne hánytorgassuk többé a múltat” –, de jól tudja, hogy ez a legyintés úgysem hoz megnyugvást. Ám talán éppen Okudzsava „romantikus” lelkialkata (és persze életútja: a pártfunkcionárius, de a saját pártja által elpusztított vagy üldözött szülők és rokonok, a kommunista hitben való nevelkedés, a Jevtusenko-nemzedék feldobbanó optimizmusa, a saját életmű lehetőség szerinti bátor, de kompromisszumokat is vállaló építgetése) kell ahhoz, hogy Szolzsenyicin és Salamov kegyetlen, a bűnösöket és áldozatokat szétválasztó, de valahogy mégis hiányos, túl egyértelmű, túlságosan az áldozat szemszögéből megfogalmazott „igazsága” után megbékélhesünk egykori önmagunkkal vagy a XX. század gyilkos illúzióiban eltévelyedett szüleinkkel.

Okudzsava már egy 1988-as, a rá jellemző módon egyenetlen színvonalú, de minden darabjában torokszorítóan őszinte versciklusban megpróbálkozott azzal a számvetéssel, amely aztán a FELFÜGGESZTETT SZÍNHÁZ-ban teljesedett ki (ha kitel-

jesedhet egyáltalán). *„Mit mondhatok? Mindenre kész voltam én is akkor / Szívemet majdnem megölte borzalmas századom”* – írta ARBATI IHLET AVAGY EMLÉKEZÉS A GYERMEKKORRA című versében. A versciklus fő kérdése, hogy ki a bűnös (akár abban, hogy *„a kor lassacskán, morzsánként mindannyiánkat megtanított hazudni”*, akár abban, hogy az apját ’37-ben meggyilkolták, anyját pedig lágerbe vitték); a LEVÉL A MAMÁNAK című vers refrénje makacsul, az anyját kínzó csekista ellen fel-fellobbanó dühöt csitítva ismételteti: *„Bocsáss meg neki, mama: nem bűnös ő / az ő lelkét bűn nem szennyezi / hisz nem magáért teszi – népe kívánja így”*, az apja gyilkosáról pedig ezeket a sorokat írja: *„Az asszony otthon őt is várta már / Vodkát ivott, fiának adott még jóéjtpuszit / Honfitársam ő, mint bárki más / S a nagy embercsaládban – testvérem is.”* És még egy utolsó idézet, ezúttal újból egy interjúból, hogy még pontosabban lássuk a megbocsátás és az ítélezés – talán mondhatjuk már így – „okudzsavai” ötvözetét: *„Mint fiú szeretem az apámat, és hiszem, tudom, hogy nem követelt el szörnyűségeket. De ha tovább él, lehet, hogy ő sem tudta volna megóvni magát, ki tudja, milyen tettekre sarkallta volna a »sztálini géniuszt.«”*

A FELFÜGGESZTETT SZÍNHÁZ természetesen nem csupán a számadás, a vívódás, a megbocsátás és az ítélezés regénye, hanem színeken, hangulatokban tobzódó beszámoló is egy előadásról, amelyet egy kisfiú kedvéért rendeztek a szülei, nagyszülei, rokonai és tanárai, akik mindannyian éber szemmel figyelték, nehogy bármi megzavarja a töretlen kommunista hitben, puha, gyermeki díszletek között nevelkedő Vanvancs életét. És Okudzsava ezt a színházat találó metaforának érzi az egész bolsevik korra – az

éhínségek és háborúk közepette, a folyamatosan működő Gulag szigetvilág mellett az egész szovjet nép részt vett egy gigászi alakításban: azt játszotta, hogy a világ legboldogabb, ráadásul új világot teremtő népe, és sokan sokáig valóban boldognak érezhették magukat ebben az illúzióban. Mint Vanvancs is, a büszke kis kommunista, aki éppen abból az emberfajtából való, amelyet nem nehéz becsapni, amely boldog, ha statisztának hívják egy nagy produkcióhoz... S bár a díszletek azóta összedőltek, s csak itt-ott maradt meg belőlük néhány koszlott foszlány, Lenin-szobor, Sztálin-kötet, piros nyakendő, az előadás egykori statisztái – akár ha iszonyattal is – szívesen emlékeznek a rivaldafényre, a tapsokra... Hogy miért írta meg Okudzsava ezt a könyvet? Mert emlékezni jó.

*

A regényből az ötödik fejezetet közöljük, valamint – némileg rövidítve – a két utolsót, a tizenkettediket és a tizenharmadikat. Az olvasót ezért zavarba ejtheti egy-egy váratlanul, a „semmiből” felbukkanó szereplő. Itt van például a rejtélyes Galaktyion, a költő, akit Okudzsava így jellemez: *„Szerette volna megénekelni ezt az új világot, de minden egyes felkiáltójellel önmagát hazudolta meg. Magyarálták neki, hogy az új kinokban születik, és ő egyetértett, örömmel bólogatott, de aztán szinte fizikai fájdalommal érzett az ujjáiban, és hurkot a nyakán...”* És még idézhetnénk sok tömör, színes leírást és jellemzést, de e sorok szerzője abban reménykedik, hogy az olvasó esetleges hiányérzetét a teljes mű magyar kiadása fogja feledtetni.

M. Nagy Miklós